

Šest stupňů vědeckého poznání

Rudolf Steiner

Čtvrtá přednáška

Včera jsem se snažil vyložit, jak je možné vysvětlit podstatu lidského smyslového vnímání, přistoupíme-li k tomuto úkolu jiným než obvyklým způsobem, přistoupíme-li k němu s rozvinutým imaginativním představováním. Přistoupíme-li k tomu úkolu jen s kombinujícím rozumem jako k výsledkům obvyklého pozorování, pak místo s vysvětlením máme co činit jen s naprostou záhadou. Zvláště jsem zdůraznil, že imaginativní představování, jehož vyvíjení, jak jsem už řekl, vyličím později, musí v našem duševním prožívání probíhat obdobně jako matematické představování, jako syntetizování, analyzování atd. matematických útvarů. To vše vám mělo napomoci k ujasnění výkladu, kterým chci nyní navázat. Především vám to mělo ukázat, že způsobem, jakým vkládáme výsledky vnitřně rozvinutého matematizování do vnější skutečnosti říše minerálně-fyzické, že tímž způsobem vkládáme také výsledky rozvinutého imaginativního představování, řekněme, do říše lidských smyslů. Tak poznáme, co se vlastně děje - jak jsem řekl - v oněch smyslových zálivech, jež jsou do lidského organismu vysílány vnějším fyzicko-smyslovým světem.

Dnes chci mluvit o tom, jak ten, kdo si vypěstoval imaginativní představování, jak s poznáním podstaty lidských smyslů, s poznáním vlastní organizace hlavy, dospívá současně ještě k něčemu jinému. Jak dospívá například ke schopnosti tvořit si představy o podstatě toho, co je organické, co je rostlinné. Naznačil jsem to také už včera, není, liž pravda. Přistoupíme-li k růstu rostlin, k jejich utváření atd., pouze s výsledky prostorově geometrické a algebraické matematiky, tu přece nemůžeme mít pocit, že s tímto obsahem matematického vědomí můžeme nějak proniknout do říše rostlinné, jako to bylo možné v říši minerální. Naproti tomu, vypěstujeme-li si nejdříve čistě vnitřní imaginativní představování, pak také dospějeme k tomu, že rostlinnou podstatu pochopíme podobným způsobem, jako jsme matematizováním mohli pochopit podstatu minerální.

Tím ovšem dojde k něčemu pozoruhodnému: Imaginativně přistupujeme k rostlinnému světu vlastně tak, že se nám nyní jednotlivá rostlina jeví jen jako část velkého celku. Tímto způsobem vlastně dospějeme k představě rostlinné říše v rámci pozemského světa, k představě rostlinné říše tvořící s ostatním pozemským světem jakousi velkou jednotu. Tato představa vyplývá z imaginativního pohledu čistě empiricky. Se svým obvyklým fyzickým vybavením totiž zcela přirozeně nemůžeme obsáhnout (pochopit) víc než jen tu či onu část celku, část z pozemského světa rostlin, část z lokálního světa rostlin či z jiného rostlinného celku. Ba, i když jsme botaniky, zůstává naše empirická znalost rostlinného světa něčím velice dílčím, pouhým detailem v celku veškerého rostlinstva. To však můžeme vědět již na základě obvyklého empirického pozorování, kdy si musíme říci: Zde nemáš celek, zde máš jen něco, co je částí celku, co je jen jeho součástí.

Vůči jednotlivé části rostlinného světa máme asi ten dojem, jaký by na nás udělala jedna ruka jinak úplně skrytého člověka. Tu bychom rovněž věděli, že před sebou nemáme samostatný, uzavřený celek, ale pouze něco, co je částí celku, co má možnost existence jen jako součást celku. Tím ovšem dospíváme také k představě, že tak jako patří k pozemskému bytí to, co se v něm vyživá jako sféra geologická, mineralogická atp., tak k němu patří také to, co se v něm vyživá, jako sféra rostlinná, jako sféra živých (éterických) sil. K této představě dospějeme nikoli ve smyslu abstraktní analogie, nýbrž ve smyslu skutečného soužití, v němž se nám Země stane jakousi organickou bytostí. Ovšem takovou organickou bytostí, která ze sebe postupně, v rámci různých vývojových stádií, vyloučila říši minerální, aby od ni odlišila naši rostlinnou.

K tomu, co jsem vám tu nyní rozvinul, je skutečně možno velmi snadno dospět také úsudky na základě pouhých analogií, jako je tomu například u Gustava Theodora Fechnera. (poznámka překladatele: Gustav Theodor Fechner 1801-1881, fyzik a filosof, ve svém hlavním díle „Zend Avesta aneb o věcech nebes a onoho světa“ 1851, 4. vyd., Lipsko 1919.)

Duchovní věda, jak je zde míněna, ovšem na pouhé analogie nic nedá, neboť staví pouze a jen na bezprostředním nazírání. Proto je třeba vždycky zdůraznit, že řeči o něčem takovém, jako je například organismus Země, musí předcházet řeč o imaginativním představování. Nikoliv totiž kombinujícímu rozumu s jeho analogiemi, ale jen imaginativnímu představování se může Země ve svém celku a nade vši pochybnost projevit jako organická bytost.

Vedle uvedeného si ovšem můžeme osvojit také ještě něco jiného, o čem se zde chci výslovně zmínit, neboť to má mimořádný metodologický význam, zejména s ohledem na skutečnost, že tu svá slova pronáším ke studentům.

Výklady z pozice myšlenkového či jiného současného duševního pojmání reality, vykazují v podstatě značnou nejasnost. Pozorujeme například krystal, řekněme krychli soli a snažíme se vyložit její vztah k lidské poznávací schopnosti zvané chuť, popřípadě její postavení v celku přírody atp. Tak, jako vykládáme krychli soli, tak zpravidla vykládáme také - mohli bychom dnes dokonce říci, že téměř výhradně - například růži, a máme přitom pocit, že objektivně samostatné bytí krychle soli můžeme tímž způsobem připsat také růži. Kdo však o poznání neusiluje formálně, ale snaží se svým poznáním proniknout také do nitra poznávané skutečnosti, aby ji mohl pochopit, ten si musí ujasnit následující: Zatímco krychle soli vznikla a trvá uvnitř svých hranic, růže utržená i se svým stonkem uvnitř svých hranic ani nevznikla, ani netrvá. Růže se svým stonkem se přece nemůže vyvinout samostatně - všimněte si tohoto slova - jako krystal soli. Růže se může vyvinout jen na růžovém keři. Růže je pouhou součástí vývoje růžového keře, nikoliv něčím samostatným, něčím vyvinutým mimo růžový keř. To znamená, že utržená růže má pro nás samostatné bytí jen zdánlivě.

Proč to tu říkám. Jaký účel tím sleduji?

K pravdivému poznávání je totiž zapotřebí, abychom při žádném pozorování neteoretizovali dřív, než pozorované správně zasadíme do příslušného celku. Jen celému růžovému keři přece můžeme přiznat samostatné bytí svého daihu v téměř smyslu, jako krystalu soli. Nelze tedy mluvit o růži, ať už z hlediska teorie poznání či v jiné souvislosti tak, jako o krystalu soli. Abychom mohli prožít skutečnost v jejím celku, v její uzavřenosti, v rámci jejího ohraničení, k tomu si musíme nejdříve osvojit příslušnou schopnost, k tomu musíme postoupit k imaginativnímu představování. Takto vyzbrojeni a se smyslem pro celek, jenž s tím neoddelitelně souvisí, pak budeme moci přijmout také to, co jsem řekl vzhledem k rostlinnému světu vůbec.

Pozemský rostlinný svět, tak jak před námi stojí, se nám v určitém smyslu může plně reálně projevit jen tehdy, chápeme-li jej v jeho celku, pojmáme-li jeho jednotlivosti, které nazýváme rody, druhy a tak dál, jen jako části celkového rostlinného organismu, jak pokrývá Zemi, lépe řečeno, jak vyrůstá ze Země.

Imaginativním představováním tedy můžeme porozumět nejen vnitřnímu světu smyslů, ale také vnějšímu světu rostlin. Tím se nám však dostane ještě jiných významných vnitřních poznatků. Chtěl bych o těchto vnitřních poznatech mluvit nejdříve tak, že vám o nich sdělím jen to, co je empirické.

Jako lidé jsme s to, prostřednictvím svých obvyklých vzpomínek pohlížet nazpět do minulosti až k určitému roku našeho dětství. V bdělém stavu totiž můžeme z proudu svých minulých zážitků vyzvednout do vědomí silou vzpomínání vzpomínkový obraz té či oné události. Máme při tom také jasné vědomí, jaké úsilí je třeba vyvíjet při tomto vyzvedávání jednotlivých vzpomínek z jejich časového proudu. Je-li však imaginativní nazírání vzděláváno stále víc a víc, pak zvolna dospíváme k tomu, že se nám čas stává takřka prostorem. K tomu však dochází velmi zvolna. Nemá smysl očekávat, že se výsledky něčeho takového, jako je imaginativní nazírání, dostaví rázem. Také se není třeba domnívat, že osvojování imaginativní metody je snadnější,

než osvojování například laboratorních, klinických, hvězdářských či jiných metod poznání. Jedno jako druhé předpokládá dlouholeté usilování.

Dříve či později z této vnitřní duševní práce vzejde jakési sjednocení jednotlivých výsledků, takže jaksi uvidíme, jak se uplynulý čas, z něhož vyzvedáme tu či onu vzpomínku, jak se - alespoň přibližně - stává jakýmsi prostorem, jak se jako v souhrnném vzpomínkovém obraze sjednotí to, co jsme v životě téměř od narození prožívali. Z úsilí imaginativního života před naši duši vzejde zpětný pohled na souhrn jednotlivých životních momentů, jenž je ovšem něčím jiným než pouhou zpětnou vzpomínkou. Zkrátka, jak jsem řekl, dostaví se před nás, jako skutečný empirický výsledek imaginativního představování, subjektivní zpětný pohled na náš dosavadní pozemský život. A paralelně s tímto nazíráním, s tímto panoramatickým obrazem našich minulých zážitků se dostaví ještě jiný vnitřní zážitek. Přesněji řečeno se jako vnitřní druh zážitku dostaví zcela jasné vědomí, že duševní síly, které tyto vzpomínkové obrazy před naše vědomí staví, jsou příbuzné se silami, které známe jako síly jasného rozumu. Samotné imaginativní síly nejsou silami rozumu, ale jsou se silami jasného rozumu příbuzné. Proto můžeme oprávněně říci: To, oč jsme usilovali imaginativním představováním, se ve všech svých souvislostech našemu vědomí vyjasní tak, jak je to jinak možné jen při matematizování. Obdobně, když dospíváme k panoramatickým vzpomínkovým obrazům, jsme s to tyto obrazy zachytit tak pevně, jako jsme jinak s to zachytit obsah rozumu.

Tím také dospějeme zcela určitým způsobem k náhledu, jaký smysl má pro člověka a jeho sebepoznání samo rozumové působení. Nepohlížíme totiž jen zpětně na svůj minulý život. Tento život, který se nám představuje jako zrcadlení, se ukazuje tak, že ho skutečně můžeme srovnat s obrazem. A jako u zrcadla mluvíme o tom, že jim zrcadlené předměty můžeme poznat v jejich zrcadlených obrazech prostřednictvím optických zákonů, tak u vnitřního imaginativního představování, se naučíme poznávat působení oněch duševních sil, které nyní prožíváme tak, jako jinak prožíváme síly rozumu. V imaginaci tedy máme co činit s jakýmsi zesíleným rozumem, který může tvořit nejen abstraktní obrazy, ale také velmi konkrétní a plně se vyjímající obrazy našich zážitků.

Dochází tu ještě k něčemu, co zpočátku představuje určitou subjektivní obtíž, které však postačí správně porozumět, abychom se do věci vpravili správným způsobem. Prožíváme-li panoramatické obrazy minulosti, žijeme v nich sice s plnou jasností, avšak u tohoto druhu imaginace už nemáme pocit svobodného bytí - nikoli pocit svobodného jednání, ale pocit svobodného bytí - jak ho jinak máme při rozumové činnosti, (pozn. zmp: Minulost je už daná a nelze na ní nic měnit. Odtud pocit nesvobodného bytí. Svě vzpomínky však můžeme všelijak zkreslovat. Odtud možnost svobodného jednání.) Jen mi tu nesmíte špatně rozumět. Celý proces imaginace zde probíhá záměrně, jako obyčejná rozumová činnost. Při rozumové činnosti však máme vždy následující subjektivní zážitek - říkám zážitek, protože je to víc než pouhý pocit: V jeho bezpodstatných abstraktních představách vlastně jakoby plaveš. Plaveš v něčem, co vzhledem k plné reálnosti vnějšího světa vlastně ničím není. Vzhledem k plným obrazům imaginativního světa však tento zážitek již nemáme. Nyní máme zážitek, že to, co produkujeme jako imaginace, je tu již plně reálné. Nyní tedy máme zážitek, že žijeme uvnitř nějakého světa, že žijeme v plné vnitřní realitě, která nám zpočátku ovšem, chtěl bych říci, nijak mimořádně pevnou oporou není. Můžeme však již docela určitě pociťovat její chápání.

A co se stane, když nyní z této vnitřní plné reality, kterou jsme si tu vnitřně zpřítomnili, když z tohoto životního panoramatu, řekněme, něco vyloupneme a přeneseme zpět do své vnitřní imaginativní činnosti, která toto životní panorama vytváří?

Tím bychom dospěli k poznání, že tak jako můžeme své matematické představy přivést ke krytí s vnější minerálně-fyzickou skutečností, tak nyní můžeme také to, co je obsaženo v tvořivých silách lidské imaginace a také v tvorivých silách jiných bytostí, přivést ke krytí s tím, co je obsaženo v lidské síle růstu. O té však nyní nechci mluvit podrobněji.

Chci jen říci, jak dospíváme k představě o určité vnitřní příbuznosti toho, co žije čistě duševně v imaginaci, neboť je to čistě duševní zážitek, se silou růstu. S tím, co člověka protkává, co mu dává vyrůst z dítěte v dospělého, co zvětšuje jeho vnější údy, co mu dává růst také vnitřně. Tím dospíváme k bezprostřednímu poznání

toho, co v člověku reálně působí jako princip růstu. Zpočátku to můžeme nahlédnout jen ve zcela určité oblasti, totiž ve sféře smyslově-nervové soustavy. Nahlédneme to vylíčeným způsobem ve svém životním panoramatu, tím, co v něm nalézáme jako princip růstu - o tom druhém ve hře promluvíme později. Princip růstu je obsažen v lidském nervovém organismu, jenž přece představuje vnitřní pokračování vnějšího smyslového organismu. Zkrátka, uvedeným způsobem dospíváme k představě, že ve svých smyslových orgánech máme dáno něco, co lze zpočátku poněkud chápat jen skrze imaginaci. V tom se však nyní ukazuje také možnost, přehlédnout celý nervový organismus jako něco vznikajícího synteticky (stupňováním, narůstáním, skládáním, na rozdíl od analytického rozkládání), chtěl bych říci, jako jeden syntetický smyslový orgán, který v sobě synteticky zahrnuje všechny ostatní smyslové orgány. Zde se také učíme poznávat, že při narození nejsou naše smysly plně vyvinuty ve své podstatě, ale jen potenciálně ve svých vnitřních silách. To ovšem vyplývá už z toho, co jsem řekl o vztahu imaginace ke světu smyslů. Vždyť přece to, co žije v našem smyslo- vě-nervovém organismu, je prostoupeno týmiž silami jako imaginace. Je to však v podstatě nenaplněné, je to ve svém celku teprve rozvíjejícím se smyslovým orgánem (obsahujícím v sobě všechny ostatní smysly). Dospíváme tím tedy k představě, jako ke skutečnému pozorování, že jednotlivé smysly máme otevřené navenek s tím, že pokračují dovnitř v nervovém organismu. Do určitého věku našeho života je tento nervový organismus ještě nenaplněnou silou, kterou poznáváme až výše charakterizovaným způsobem v imaginaci.

Tak můžete vidět, oč imaginaci vlastně usilujeme. Usilujeme o to, aby se pozvolna stalo průhledným vše, co se nám u člověka jako takového jeví dosud jako zastřené, nepochopitelné, záhadné. Usilujeme o to, aby se člověk sám o sobě dozvěděl, jak síly v jeho nitru vlastně působí. Vše, co lze nazvat jako duchovně-duševně neprůhledné, co nelze zvládnout obvyklými metodami poznávání, to se v imaginaci stává zvolna duchovně-duševně průhledným. Zde se nám dostává možnosti, abychom pomocí kvalitativně vyšší matematiky, smím-li užít tohoto výrazu, pronikli nejdříve svět smyslů a následně na něj navazující svět našeho nervového organismu.

A dospějeme-li k uvedeným schopnostem, tu se tím snad nestaneme neskromnými ani nezpychneme, ale naopak začínáme být vlastně teprve nyní následkem pravdivého lidského poznávání opravdu skromní. Neboť to, co jsem vylíčil poměrně málo slovy, to si vlastně můžeme osvojovat jen v průběhu velmi dlouhé doby. Ač se tu výsledky dostaví u někoho dříve a u jiného později, dáme-li skutečně na sebe působit metodám duchovní vědy, přece lze obecně říci: Výsledky, jež se pak projeví jako mimořádně podstatné a důležité, nás po letech usilovné vnitřní práce na sobě samém doslova překvapí. Dostaví se zpravidla zcela neočekávaně, když jsme v ně už snad přestali doufat.

To, co takovou vnitřní práci vyjde najevo, se vždy může zdravému lidskému rozumu jevit naprosto pochopitelně, bude-li to jen vhodně sděleno. Ale abychom k takovým výsledkům dospěli, abychom je ze základů duševního bytí vyzvedli, k tomu sám zdravý lidský rozum nestačí. K tomu je zapotřebí již zmíněné vytrvalé a energické vnitřně duševní imaginativní práce. A jak jsem již řekl, právě tím se nyní naučíme skutečné skromnosti, neboť sami na sobě poznáme, jak se alespoň k relativně částečnému lidskému sebepoznání musíme krok za krokem propracovávat. Neboť to, co si takto v imaginativní představě dobudeme, to nám umožní vidět naprosto přesně následující: Ač vlastně poznáváš jen nervově-smyslový lidský organismus, přece jsi nyní s to vůbec posoudit, v jaké temnotě je před člověkem zahaleno, co je součástí jeho lidské organizace.

Dál už jde o to, abychom si dobyli vyšší stupeň nadmyslového poznání, přičemž slovo „vyšší“ je pouhý termín, naznačující, abychom v sebepoznání pokročili dál než jen k nervově-smyslové soustavě.

Vraťme se však ještě k imaginaci, neboť tu chci zdůraznit, na čem -ještě to vylíčím přesněji - je z počátku dosažení imaginativní ho poznání vlastně založeno. Z počátku je založeno v podstatě na tom, že si v meditaci, nikoli nesystematické, ale vedené metodicky-technicky, jak jsem zvolil tento výraz v knize „O poznávání vyšších světů“, že si v meditaci znovu a znovu stavíme před duši snadno přehledné představy. To podstatné je, aby byly skutečně snadno přehledné. Vzpomínkami atp. bychom

byli svedeni právě k tomu, abychom matematické prožívání zatlačili příliš do pozadí. Jde tedy o snadno přehledné představy, nejlépe symbolické, neboť právě ty jsou nejsnáze přehledné. Záleží totiž jen na tom, co v těchto představách duševně prožíváme. Tyto přehledné představy se snažíme mít ve vědomí po způsobu vzpomínkové představy. Takto námi vytvořené představy přijímáme do vědomí zcela vědomou činností podobně, jako se jinak vzpomínkové představy vynořují ve vědomí jaksi mimoděk nevědomě. Tak vědomě zcela určitým způsobem napodobujeme to, co se nevědomě děje při vzpomínání, kdy se také určité vzpomínky stávají trvalými obrazy.

V meditaci tedy usilujeme, jak, to ještě vylíčím, o vědomé proniknutí za vzpomínku, k oné nevědomé činnosti vzpomínající lidské duše. Ve snaze dostat se k tomu, jak se uskutečňuje vzpomínání, dospějeme také do stavu, v němž své snadno přehledné představy udržíme po nějakou dobu ve vědomí, po způsobu vzpomínkových představ. A tuto dobu si zvykneme stále víc a víc prodlužovat, z několika málo sekund na minuty, tedy na poměrně delší dobu. Při tom nezáleží na samotných představách, ale na tom, že při jejich představování vyvíjíme určité vnitřní duševní síly, jako když namáhám svaly svých údů. Jako se namáháním rozvíjí svalstvo našich údů, tak se namáháním rozvíjí také naše duševní síly. Zkrátka, duše se musí namáhat uvedený proces přivodit a udržet, neboť právě na této duševní námaze tu především záleží.

A když se tak cvičíme na představách, které jsme si sami vytvořili, vystoupí v nás právě něco, co je síla imaginace, která se rozvíjí podobně jako síly vzpomínání. Přesto však sílu imaginace nesmíme se silou vzpomínání zaměňovat. Ještě vylíčím - zčásti jsem to už vylíčil - že představa, kterou uchopíme v imaginaci, je naprosto reálná věc, jako jsou věci vnějšího světa, nikoliv snad náš vlastní zážitek, jako je tomu u vzpomínkových představ. V tom tkví podstatný rozdíl mezi imaginací a vzpomínkovými představami. Vzpomínkové představy obrazně reprodukuje naše vlastní zážitky, zatímco imaginace, ač zpočátku vystupují podobně jako vzpomínkové představy, svým vlastním obsahem dosvědčují, že se nevztahují jen na naše vlastní zážitky, nýbrž že se mohou vztahovat na takové světové skutečnosti, které jsou vůči nám zcela objektivní. Z toho vidíte, že vyšším rozvíjením schopnosti vzpomínky pěstujeme imaginativní síly duše.

Nyní můžeme postoupit dál, k vypěstování jiné síly, kterou rovněž rozvíjíme tak, jako sílu vzpomínky.

Bude vám to připadat téměř komické, když vám oznámím tuto sílu, jejíž rozvíjení je ještě obtížnější než rozvíjení síly vzpomínky v imaginaci. V běžném životě je zapotřebí mnoho sil vynakládat k tomu, abychom mohli vzpomínat - zejména vážení kolegové mi tu jistě přisvědčí - na druhé straně je však také zapotřebí určitých sil také k tomu, abychom mohli zapomenout. Občas se ovšem potřebujeme velmi namáhat, abychom něco zapomněli. Tyto poměry se poněkud změní, jakmile si v meditaci vypěstujeme imaginativní vzpomínkovou sílu. Vynakládání sil na tvorbu a udržování imaginací vede kupodivu k tomu, že nás pak tyto imaginace, zejména zpočátku, nechťejí opustit. Vstoupí-li úspěšně do vědomí, brání se tomu, abychom je z vědomí jen tak beze všeho zase odstranili. To souvisí s tím, jak jsem již řekl, že v imaginaci máme vlastně co dělat s reálným bytím, které chce být také trvalé. Pokud tedy dospějeme k tomu, že si metodou matematického představování vypěstujeme imaginativní sílu, pak další úsilí musíme vynaložit také na to, abychom tyto představy z vědomí zase sami odstranili, jako jsme je sami vytvořili. O posilování zapomínání je nutno zcela obzvláště pečovat, neboť mají-li být vnitřní poznávací síly pěstovány, pak je také naprosto nutné, skutečně ovládat vše potřebné k tomu, abychom si v duši nezpůsobili nějaké neštěstí. Takové nebezpečí nás však nesmí odradit od vyvíjení imaginací, neboť by to bylo stejné, jako obávat se experimentovat v laboratoři, protože by přitom mohlo tu a tam něco explodovat. Na vysoké škole jsem měl profesora chemie, který při jednom pokuse přišel o oko.

(poznámka překladatele: Profesor chemie Hugo von Gilm. Viz Rudolf Steiner „Má cesta životem“)

Obavami z takových věcí samozřejmě nelze oprávněně nic namítat proti nutnosti vyvíjení určitých poznávacích metod. A snad smím také ještě říci, že je-li použito všech bezpečnostních opatření, která jsem vylíčil v knihách vztahujících se k tomuto vnitřnímu pěstování duševních sil, pak zcela určitě k nijakému ohrožení duševního života nemůže vůbec dojít.

Nuže, existuje nebezpečí, pokud nerozvineme také metody, jak se v meditacích vypěstovaných představ opět zbavit, že jimi pak budeme dál vedeni jako na provázku (srovnej tzv. „utkvělou představu“). Zprv se to nesmí stát a zadruhé, kdyby se to stalo, pak by nám to na cestě k nadmyslovému poznání nedovolilo postoupit dál. Pokračovat v pěstování zapomínání je totiž nezbytně další etapou našeho duševně-duchovního vývoje.

Samozřejmě existuje způsob jak si pomoci, abychom mohli skutečně rozvíjet sílu zapomínání. Tím se dotýkám něčeho, co se patří těm, kteří v nějakém směru uvízli v moderních teoriích poznání, bude jevit jako něco naprosto diletantského. Předem znám všechny možné námitky, které je tu možno uvést, jsem však také povinen, líčit příslušné skutečnosti tak, jaké právě jsou. Musím tedy také mimo jiné říci, jak si k zesílení zapomínání můžeme pomoci určitou sebevýchovou, to je takovou výchovou sebe sama, že pěstujeme zesilování toho, čím je v obyčejném životě schopnost lásky. Zcela jistě tu lze namítnout: Lásky přece není poznávací síla!

Tak, jak se dnes chápe poznání, snad ani není. Také však nejde o to, abychom sílu lásky ponechali tak, jak se v našem každodenním životě obvykle projevuje. Jde také o to, abychom ji sebevýchovou rozvíjeli dál. Toho můžeme dosáhnout tím, že dbáme následujícího:

Když jako lidé prožíváme svůj život, není-liž pravda, tu si také musíme mimo jiné přiznat, že se každým rokem stáváme trochu jinými. Srovnáme-li, jací jsme v daném věku, s tím, jací jsme snad byli před deseti lety, pak také nahlédneme, počínáme-li si jen ve svém sebezpozorování poctivě, že se v obsahu našeho duševního života během deseti let mnohé změnilo. Změnili jsme se nejen v jednotlivostech, v tom, co má jen ohraničený obsah myšlenkový, citový nebo také volní. Změnili jsme se také v tom, co je, chtěl bych říci, celkovým stavem našeho duševního života. Zkrátka, stali jsme se vnitřně jinými.

Pohlédneme jen na faktory, skrze které jsme se vnitřně změnili: Především je to dáno tím, co se stalo s naším fyzickým organismem, který se rovněž neustále mění. V první polovině života se mění pokračujícím vzrůstem, v druhé polovině života se mění zpětnými procesy atd. Dále jsou tu zážitky vnějšího světa, jež vůči nám vystupují nejdříve jako svět představ. Jsou tu také zážitky vnitřních dojmů, jež se v naší duši projevují jako radost, libost a nelibost, bolest a utrpení, či jako to, co jsme se pokusili rozvinout a prožít jako volní síly. To vše nás v průběhu života opět a opět mění.

A chceme-li si poctivě přiznat, oč se tu vlastně jedná, musíme si říci: Ano, proud života nás někam unáší.

Kdo se chce stát duchovním badatelem, ten musí vzít svůj vlastní vývoj skutečně do vlastních rukou, tak zvanou sebevýchovou. To znamená, že si sám v sobě musí v určité době umítn, přetvořit svým vlastním úsilím ten či onen zvyk, neboť i malé návyky mají pro náš vývoj mnohdy rozhodující význam. Duchovní badatel se během svého života mění nejen následkem přirozeného průběhu života, ale také umělou (uměleckou) cílevědomou prací na sobě samém. V určitém bodě svého života pak může rozvinutým zpětným pohledem na své životní panorama bilancovat, co vše se vlastní sebevýchovou podařilo změnit. Toto bilancování pak podivuhodným způsobem působí zpětně také na jeho duševní život. Ne snad ve smyslu egoistického uspokojení, ale naopak ve smyslu zvýšení intenzity a rozsahu nesobecké lásky. Duchovní badatel se tak stává schopnějším a schopnějším k láskyplnému obsáhnutí i proniknutí vnějšího světa. Pravdivě posoudit, co to vlastně znamená, může tedy zase jen ten, kdo se v uvedené sebekázni poněkud namáhal. Jen on může správně posoudit, co znamená, že své rozumové představy, jak si je tvoříme o nějakém dění či o nějaké věci, dáváme doprovázet výsledky vlastní sebevýchovy. Tím pronikáme s mnohem větší osobní účastí do všeho, s čím spojujeme své představy. S láskou rozvinutou na příslušný stupeň pak pronikáme i do fyzicko-minerálního světa, který nás jinak s výsledky našeho matematizování nechává lhostejnými. Velmi zřetelně tu pozorujeme rozdíl mezi pronikáním s vybledlými představami a pronikáním s rozvinutou silou lásky.

Nad tím, co tu říkám o poznávání rozvinutou silou lásky, se leckdo může pohoršit, chce-li snad předem vyslovit následující dogma: Síla lásky se nesmí podílet na poznávání vnějšího světa!

Ano, takové dogma lze vyslovit. Lze tvrdit, že správné, objektivní poznání si dobudeme jen pouhým logickým myšlením (představováním). Ano, také této schopnosti je zapotřebí, kterou se lze vpravit do dění vnějšího světa pouze střízlivým rozumem, s vyloučením každé jiné síly. (poznámka zmp: Zejména na počátku svého poznávání se lze jen takto oprostit od citových předsudků jako je sympatie či antipatie. Jakmile však tyto projevy tendenčně jednostranně lásky překonáme, můžeme poznávat dál již s nepředpojatou univerzální láskou)

Přistupujeme-li však k poznání jen tímto rozumovým způsobem, předmět našeho poznání se nám neprojeví ve svém celku, ale jen částečně v mezích toho, co poznává logický rozum. Poznávání se nám zcela projeví jen tehdy, pokud je postihujeme silou lásky, která zesiluje rozumové představy. Nejde přece o to, abychom své poznávání nějak komandovali, či abychom poznávané přírodě předepisovali, jak se nám má projevovat, skrze ty či ony síly, abychom poznávanému vnucovali svá dogmata a své teorie poznání. Jde výhradně jen o to, abychom se uměli ptát: Jak se nám příroda zcela odhalí? Jak se nám zcela odevzdá?

Zcela se nám odevzdá pouze tehdy, pronikneme-li síly svých rozumových představ silami lásky. Nyní však chci mluvit především o tom, že cvičení v zapomínání lze mocněji a bezpečněji vytříbit s pomocí síly lásky než bez ní. Vytříbíme-li současně také svou sebevýchovu vyšší schopností lásky, dospějeme ke schopnosti prožívat v sobě rozšířeně, zesíleně zapomínání stejnou silou, jakou rozvíjíme imaginaci zesíleně vzpomínání.

Zapomínat s láskou se naučíme, klademe-li vnitřně duševně na místo, které v podstatě znamená konec našeho prožívání, neboť zapomnění je vzhledem k určité řadě zážitků koncem těchto zážitků, klademe-li na místo konce (negace) něco jiného, něco zcela určitého a pozitivního. Zkrátka, zde musíme být schopni položit na místo nuly láskou vytříbené pozitivní síly zapomínání. Pokud na místo toho, co je tu jinak skutečně pasivně, položíme něco aktivně vytříbeného, tu jako bychom v sobě překročili vnitřní propast, jako bychom překonáním propasti pronikli do nové oblasti prožívání, skrze kterou nám přitéká nové bytí. A tak tomu také je právě v onom okamžiku, kdy máme své imaginace zapomenout.

Jsme-li skutečně lidmi vyzbrojenými ve svých imaginacích matematizováním, nikoli bláznů s utkvělými představami, pak nahlédneme ještě následující: Spory o to, co nám naše smysly vlastně prostředkují, zda pouhé obrazy reality, jak lidé zpravidla míní - vylíčil jsem to ve svých „Záhadách filosofie“ - nebo něco reálného, ponechme fyziologům. My už víme, že to z počátku zobrazuje vnější realitu, že to však mohou být také plně vyvinuté vlastní představy zesílené imaginací. Na tom spočívá zdravé prožívání oné oblasti, o níž víme, že v ní máme zpočátku co dělat jen s obrazy.

Jakmile k imaginativním obrazům přistoupí zážitek láskou zesíleného zapomínání, tu se subjektivní imaginativní obrazy začnou naplňovat z opačné, objektivní strany života (za výše zmíněnou subjektivní propastí), začnou se naplňovat duchovní realitou.

(poznámka zmp: Abychom v uváděných plnostech neztratili přehled, musíme k již uvedenému rozlišování mezi prázdnou kresbou a plnou malbou připojit ještě plnou plastiku. Samotný imaginativní obraz si pak můžeme představit jako plnou malbu, to je jako kresbu naplněnou barvami, tedy jako plný obsah plochy. Imaginativní obraz naplněný duchovní realitou si však můžeme představit jako plný obsah objemu tělesa, jehož povrch je plnou imaginací a obsah plnou duchovní skutečností. A jako jsme v poznámce výše rozlišovali mezi objektivní plností barev smyslového obrazu a subjektivní plností barev imaginativního obrazu, tak musíme nyní rozlišovat mezi fyzickou plností těles vnější reality a její duchovní plností. Uvedená přirovnání mají jen usnadnit rozlišování mezi různými plnostmi. Nic víc.)

Právě tady srůstáme s vnější realitou, kterou nyní vnímáme, tak říkajíc, z její druhé (duchovní) strany. Prostřednictvím našich smyslů se díváme na život vnější reality z její fyzicky-smyslové strany. Z láskyplného konce řady našich imaginací, se nyní učíme dívat na život vnější reality z její duchovní strany, jak vtéká do obrazů našeho imaginativního života. Vtékání duchovní reality, jak již bylo řečeno, přes propast duševního bytí, do toho, co jsme správně připravili silami imaginativního poznání, jsem v knize „O poznávání vyšších světů“ i v jiných knihách nazval „inspirace“.

Není třeba se nad tímto výrazem pozastavovat. Musíme se jen držet toho, co je dáno charakterem příslušného slova. Nemá smysl sbírat příklady, kde se takové slovo všude nachází. Jde přece jen o to, abychom měli pojem pro to, co chceme sdělit. Často musíme volit starší slova, a tak jsem, protože se to ukazuje být vhodné pro právě vylíčené, zvolil slovo inspirace.

Co jsem tu vylíčil jako dosažení inspirace, to nás přivádí k poznání rytmické soustavy lidského organismu, soustavy která jaksi souvisí se světem citění. Zde musím konstatovat, že cesta k inspiraci, jak jsem ji právě popsal, může být vlastně nalezena jen současným člověkem. Ve starších fázích vývoje lidstva byla cesta k inspiraci pěstěna spíše instinktivně, jak ji nacházíme v indické soustavě jógy, kterou dnes již k danému účelu nelze použít. Chceme-li dnes starou soustavu jógy obnovit, pak je to nejen nehistorické, ale hlavně v duchovně- vědeckém smyslu příšerně diletantské. Něco takového jako je jóga, je možné smysluplně provozovat jen lidskými silami, přiměřenými právě jen dřívějšímu vývojovému stavu člověka. Tyto síly bezprostředně souvisely s tehdejší vývojem rytmických pochodů, s vývojem metodicky upravených dýchacích procesů. Když jogín dýchal svým určitým způsobem, chtěl skrze fyzickou-tělesnost pěstovat to, co moderní člověk musí pěstovat skrze duchovnost-duševnost, jak jsem to již vylíčil. Instinktivní inspirace jogínů, prostupující filosofii védánty, znamenala pro dřívější stupeň vývoje lidstva něco podobného, čeho můžeme opět dosáhnout plně vědomou inspirací, ke které ovšem již musíme dospět jinou cestou, jak jsem ji zde vylíčil.

Jako moderní lidé můžeme dospět k tomu, že čistě duchovně-duševními cvičeními vypěstujeme v sobě sílu proudící shora dolů, která se jako síla inspirace vžívá do naší rytmické organizace. Zatímco jogín k tomu vycházel z fyzičnosti, my k tomu vycházíme z duchovnosti-duševnosti. Obojí směřuje k pochopení člověka v jeho střední rytmické soustavě. A uvidíme ještě, jak imaginativní poznání, jímž se chápeme smyslově-nervové soustavy, může být doplněno o inspiraci, jíž pronikáme k soustavě rytmické. A současně budeme moci vidět, jak v této nové cestě ožívají staré instinktivní, spíše dětské způsoby vyššího poznání, pěstované v indické soustavě jógy, jak ožívají v plném vědomí svobodného člověka.

O tom, jak se starý Ind chtěl jogistickým dýcháním vžít do své rytmické organizace a jak se pěstování rytmické soustavy dávnou filosofií jógy vztahuje k tomu, co zejména dnes vyplývá z vnitřní duševně-duchovní práce dosahující až k inspiraci, o tom si dovolím promluvit příště.